

É R T E K E Z É S E K
A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.
AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL.

SZERKESZTI
GYULAI PÁL,
OSZTÁLYTITKÁR.

III. KÖTET. IX. SZÁM. 1873.

EMLÉKBESZÉD.
GRIMM JAKAB

KÜLSŐ TAG FELETT.

RIEDL SZENDE,

LEV. TAGTÓL.

— Ára 10 kr. —

BUDAPEST, 1873.
EGGENBERGER FERDINÁND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.
(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

É R T E K E Z É S E K

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1869.

- I. Szám:* Solon adótörvényéről. Télfy Ivántól. 1867. 14 l. Ára 12 kr.
- II. Szám:* Adalékok az attikai törvénykönyvhöz. Télfy Ivántól. 1868. 16 l. 12 kr.
- III. Szám:* A legújabb magyar Szentírásról. Tárkányi J. Bélától. 1868. 30 l. 20 kr.
- IV. Szám:* A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. Szász Károlytól. 1869. 20 l. 15 kr.
- V. Szám:* Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása. Toldy Ferencztől. 1868. 15 l. 12 kr.
- VI. Szám:* A keleti török nyelvről. Vámbéry Armintól. 1868. 18 l. 12 kr.
- VII. Szám:* Geleji Katona István főleg mint nyelvész. Imre Sándortól. 1869. 98 l. 60 kr.
- VIII. Szám:* A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Bartalus Istvántól. Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 1 frt 20 kr.
- IX. Szám:* Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen színdarabjai 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. — 3. Baldi Magyar-Olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthori István országbíró mint író. — 5. Szecezi Molnár Albert 1574—1633). Toldy Ferencztől. 1869. 176 l. 1 frt 20 kr.
- X. Szám:* A magyar bővített mondat. Brassai Sámuelről. 1870. 46 l. 30 kr.
- XI. Szám:* Jelentés a felső-ausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. Bartalus Istvántól. 1870. 43 l. 25 kr.

Második kötet. 1869—1872.

- I. Szám:* A Konstantinápolyból legújabbban érkezett négy Corvin-codexről. Mátray Gábor l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr.
- II. Szám:* A tragikái felfogásról. Székfoglaló. Szász Károly r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr.
- III. Szám:* Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. Joannovics Gy. l. tagtól. 1870. 43 l. 30 kr.
- IV. Szám:* Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. Finály Henrik l. tagtól. 1870. 47 l. 30 kr.
- V. Szám:* Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. Télfy Iván lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr.
- VI. Szám:* Q. Horatius satirái. (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. Zichy Antal l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr.

EMLÉKBESZÉD

GRIMM JAKAB

KÜLSŐ TAG FELETT.

RIEDL SZENDE,

LEV. TAGTÓL.

BUDAPEST.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

1873.

Buda-Pest, 1873. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

EMLÉKBESZÉD GRIMM JAKAB FELETT.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1873. febr. 24-én tartott ülésén.)

Tekintetes Akadémia!

Szivem legmélyebb érzelmei egyikének adok őszinte kifejezést, midőn kijelentem, hogy egy, nemesak *megtisztelő*, hanem valóban *kedves* feladat teljesítése is rovatott reám akkor, a midőn azon megbízást nyertem, hogy Akadémiánk elhúnyt külföldi tagjainak egyik legjelesbje, t. i. Grimm Jakab felett ezen diszes helyen tartsak emlékbeszédet. Kedves volt ezen feladat előttem s azért — a mennyire tőlem kitelt — siettem is azt teljesíteni. Hisz életem sorsa úgy hozta magával, hogy legjelentékenyebb működési körömbe épen azon tanok hirdetése vág, melyeknek alapját Grimm Jakab vetette meg, s így ha más tekintetbe sem állna is nagyon közel hozzám ezen férfit, már hivatásomnál fogva is foglalkoznám az ő hallhatatlan műveivel, melyeknek alapján tisztelőjévé, szellemi barátjává lettem, míg ő élt, — s ugyanaz maradok, míg élni fogok.

Azonban, ha mondtam, hogy e feladat reám nézve kedves, nem tagadhatom, hogy az más szempontból nagyon is nehéz. Ha Grimm Jakab életrajzát csak fővonásaiban, de mégis némileg alaposabban akarnám rajzolni, ez esetben a német irodalom- és műveltség-történet egyik legnevezetesebb korszakának részletes taglalgatásába kellene bocsátkoznom, a mi pedig feladatom keretét messze túl haladja; ha pedig az életrajzra nagyobb súlyt nem fektetve, Grimm Jakabot csak mint *tudóst* és *író*t akarnám kimerítőbben jellemezni, oly nagyszerű munkát kellene szerkesztenem, melynek megírására, — hogy őszinte legyek — nem volnék képes. De ez jelen-

leg nem is az én feladatomban, hanem ez feladata az irodalom- és a tudomány- történetnek a mely ez irányban való kötelességének részben már megfelelt s ezentúl is meg fog felelni.

Ezért — reményilem — a tekintetes Akadémia meg fogja bocsátani, ha ez alkalommal, hogy elhunyt tagtársunk *emlékét* felelevenítsem, annak életéből s irodalmi munkásságából csak azon mozzanatokat emelem ki, melyek a mint egyrészt *reá* nézve legjellemzőbbek voltak, úgy másrészt *reánk* nézve is legtanulságosabbak, de minden esetre képesek Grimm Jakabnak, különösen mint *nyelvésznek* magasztos alakját legalább fővonásaiban előttnk néhány pillanatra híven feltüntetni.

Grimm Jakabnak a végzet hosszú, t. i. 88 évig tartó életet tűzött ki s épen *hosszú* élet volt szükséges arra, hogy ő a német, sőt mondhatni, *általában* a nyelvtudomány terén azon nagy dolgokat vigye véghez, a melyeknél fogva a Magy. Tudom. Akadémia is kötelességének tartotta, őt külföldi tagjai közé megválasztani. Mint mások sokan, úgy Grimm Jakab is kénytelen volt sok tévedésen, sok zavaron és homályosságon keresztülhatolni, míg végre komoly önbírálat alapján az igazság útjára vezettetett. S így megvalósult rajta is az a híres német jelszó: »durch Nacht zum Licht!« mely jelszónak valódi, bár legtöbb esetben szomorú értelmét mindenki kénytelen tapasztalni, a kinek sorsa az, hogy — bármely irányban — üttörő legyen.

Grimm Jakab életfolyama általánosan ismeretes. Ő maga, testvérével Vilmossal együtt írta le azt az 18.0-ik évig; s azóta is sok érdekes közlemény jelent meg ezen tárgyra vonatkozólag, elszórva sok munkában s végre a halála után megjelent, bár rövid, de az elhunyt munkásságát híven visszatüköröző többrendű jellemzésekben.

Grimm Jakab született Hanauban, Hessziában 1775-ben, tehát ugyanazon évben, melyben a német irodalom több kitűnősége is, mint Bettina, Böckh, Dahlmann, Varnhagen látott napvilágot. Atyja előbb ügyvéd, később herezegi hivatalnok volt. Őt élő fitestvér közül a legelső gyermekkortól fogva Jakab s az ennél egy évvel fiatalabb Vilmos közelebb csatlakoztak egymáshoz. Egyenlő ruhában jártak, egy szobácskában

laktak, egy ágyban háltak s az első oktatást együtt nyerték. A gyermekek szigorúan neveltettek a református hitvallásban, s innen magyarázható azon körülmény, hogy Grimm Jakab még későbbi éveiben is csak az üres, disznélküli református templomokban érzett *szívbeli ájtatosságot*. Gyermekkorában a lutheranusok ép úgy, mint a katolikusok oly idegen emberek-ként tündtek fel előtte, a kikkel bizalmasan társalogni nem szabad.

Grimm Jakab hat éves volt, midőn az egész család Steinauba, atyjának szülővárosába költözött át, hol nem sokára, azaz 1796-ban ennek sirja felett hullatta könnyeit. A hátramaradt özvegy egy, Kasselben lévő rokonához küldte Jakab és Vilmos fiait, látván hogy a steinai nevelésen már túlvannak. Itt látogatta a két fiu a lyceumot, melyben, különösen Jakab, rendkívüli tanulási vágya és szorgalma által magát kitéltette.

Az 1802-iki tavasszal jutott Grimm Jakab a marburgi egyetembe, hogy itt, anyja kívánságára, magát a jogi pályára előkészítse. Szerencséjére s — mondhatjuk — a *tudomány* szerencséjére, ez időben a marburgi egyetemen már Savigny is működött, kinek előadásai nemcsak a legkedveltebbek voltak Grimm Jakab előtt, de a kinek alakjára és taglejtéseire még legkésőbb korában is élénken tudott visszaemlékezni, vissza azon magas, nyúlánk férfiúra szűrke felső kabátban, vissza annak egyszerűen leomló sötét hajazatára. De volt is olya Grimm Jakabnak élete egész folyamában visszaemlékezni Savignyra, arra a volt jó tanárára, a ki a szegény, szerény s magányosság felé hajló ifjút kedves modorával új életre ébresztette s nem sokára jóakaró barátja, leghűbb pártfogója lett. »Ezen férfiúnak köszönök minden tudományos ösztönzést egész életemben« ezt vallotta be később Grimm Jakab, volt tanáráról, és méltán! mert Savigny volt az, a kitől sajátította azon tiszteletet, melylyel a dolgokat, mint *történetileg* lett tüneményeket kell tekinteni, hogy azoknak valódi lényegét felfoghassuk; Savigny volt az, a kinek útmutatása következtében Grimm Jakab is azon irányba tereltetett, mely már jelenleg mértékadóvá lett a tudományos kutatás minden ágában, s mely szerint a nyomozás tár-

gyait nem szabad csak úgy tekintetünk, a mint azok jelen állapotukban mutatkoznak, hanem úgy, a mint *lettek* azokká, a mik; — hisz a pillanatnyi jelenlét úgy sem egyéb, mint a nagyon is hosszú múlt eredménye; — szóval, Savigny volt az, a kinek tulajdonítható, hogy Grimm Jakabot is »felverte az elmúltak szép gondja.«

Grimm Jakabnak, valamint ösesének, irodalmi munkássága az 1807-ik évben veszi kezdetét a »*Neuer literarischer Anzeiger*«-ben, melyet a következő évben Arnim hirlapjában folytattak. S ismét Savigny volt az, a ki a testvéreket Arnim-mal megismertette. Ezen megismertetésből élethossziglan tartó barátság fejlődött ki, mely barátság legelső érintkezési pontját azon tisztelet képezte, melylyel mind hárman a *német ősrégiség* iránt viseltettek. Különösen pedig az *ős-mondák* voltak azok, melyek a Grimm testvérek figyelmét kiváló mértékben magukra vonták s tanulmányaik legkedveltebb tárgyát képezték, miről több, ez időben tőlök megjelent értekezés tesz tanúságot. De még nagyobb tanúságot tesz erről azon legelső nagyobb munka, melyet a Grimm testvérek közösen adtak ki s melynek tartalmát a gyermek-mesék képezik; továbbá azon számos apróbb s szintén az őskorban keletkezett mű, melyeknek kiadását a két testvér évek hosszú során át eszközölte, s melyeknek még címzeit sem tartom szükségesnek ez alkalommal idézni, és pedig azért, mert azok a közkezen forgó német irodalom-történeti könyvekben is lelkiismeretesen vannak jelezve, s e mellett reánk, mint magyarokra nézve, nem különös fontosságuk.

A Grimm testvérek által együttesen kiadott közlemények kora egészen 1818-ik évig terjed, ha nem vesszük tekintetbe a *nagy német szótárt*, mely szintén a két testvér együttes közreműködésének eredményét képezte, s melyről még ezen alkalommal későbbben szerencsém lesz bővebben megemlékezni.

Midőn Grimm Jakab a német szellem rég elviharzott múltja felé tekintett, ugyanakkor a nemes szellemek egy egész sorát ugyanazon törekvés buzdította arra, hogy hasonló irányban működjenek.

Mindazonáltal ezen egész csoportban csak Grimm Ja-

kab volt az, a kit tehetsége s — mondhatni — végzete oda vitt, hogy a német *történeti nyelvtant* is megalkossa. Grimm Jakab korszaka azon időbe esik, melyben az ugynevezett *romantikus* irány s másrészt a *történelmi* irány halálharczot vívtak egymással.

Az első táborból Kant, a másikkól Savigny hatottak Grimm Jakabra, kinek egész fejlődése ezen két szélsőség között mozog, s hála istennek, hogy ez így történt! Romanticismus nélkül Grimm Jakab nem írja meg a *Deutsche Mythologie*-t, s historicismus nélkül nem írja meg a *Deutsche Grammatik*-ot, mely utóbbi mű mai napig is utól nem ért példánya a történeti nyelvtannak. Mindazonáltal ezen egész belküzds eredménye az volt, hogy a nyelvtan *történeti* felfogása legyőzte Grimm Jakabban a *romantikát*.

1815-ik évben állittatott Berlinben a »*Gesellschaft für deutsche Sprache und Alterthums-Kunde*« s 1817-ben Frankfurtban a »*Gelehrtenverein für deutsche Sprache*.«

Grimm Jakab mind két társulatnak tagjává lett; azonban — belsejét illetőleg — egyikökhöz sem volt semmi köze. »Ezen emberek — így nyilatkozott egy levelében — nem akarják a mély értelmű nyelvszellemet szerényen nyomozni, hanem összezúzni s helyébe egy nyomorult bálványt állítani fel.« Grimm Jakabnak egész természete felzúdul ilyen hatalmaskodás ellen. Ő minden újítást a nyelvben bűnnek tartott, mert hazugságnak nézte. Széphangzás után törekedtek a nyelvújítók, de ezt ő nem nézte egyébnek mint máznak, mely veszedelmes, daczára annak, hogy a természetszerű sápadtságot vagy más hiányokat elpalástol. Azon buzgalom, melylyel egyesek a német nyelvben mutatkozó — s véleményök szerint — szabályellenes tűneményeket kipusztítani, vagy szabályszerűkké tenni iparkodtak; — ezen buzgalom Grimm Jakab szemei előtt ugyanannak látszott, a mit a politikában a vad szabadság és egyenlőség elve képvisel. A nyelv-puristákat úgy tekintette, mint a franczia rémuralom embereit.

Minden hiu nyelvcsinálással szemben állítja föl Grimm Jakab a történeti nyelvtant, azon nyelvtant, mely a nyelvet nem akarja *szabályozni*, vagy épen csinálni, hanem inkább

csak *tanulmányozni* s azt úgy fogni föl, nemcsak a mint *van*, hanem a mint *lett* azzá, a mi.

Az empirikai kutatás szelleme, melynek légkörébe Grimm már Savigny által avatott be, most nyilatkozott egész erejében. Grimm »*Deutsche Sprache*« című, korszakot alakító munkáját Savigny-nak ajánlotta. S ezen ajánlók nem volt csekély, mert Grimm német nyelvtana a nyelvészetre nézve sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint a minővel birt Savigny »*Recht des Besitzes*« című műve a jogtudomány terén.

Ezen nyelvtan első kötete az 1819-ik év elején jelent meg, szerzőjének éppen 34 éves korában.

A munka egy, egészen új tünemény gyanánt lépett fel a német, sőt — mondhatni — általában véve a nyelvtani irodalom terén. Ellentétben van az minden, addig megjelent nyelvtanokkal; ellentétben az úgynevezett *bölcsészeti*ekkel, melyek etymologiai alapokon az általános feladványok megoldása után törtek, s ellentétben a *gyakorlati* iránynyal, mely a nyelvet szabályozni, s így bizonyos tekintetben *csinálni* iparkodik.

Grimm ezen föllépésének hatása kortársaira rendkívüli volt. Nemcsak barátai, hanem ellenségei is kénytelenek voltak bámulni a nyelvismeretek azon nagy tömegén, melyet ezen munkában összehalmozva találtak, s mely a gót nyelvtől kezdve s a legújabb időig terjedve az úgynevezett germán nyelvcsalád minden jelentékenyebb képviselőjét felkarolta; de még inkább bámultak azon nagyszerű tehetségen, melynek sikerült a tünemények ezen roppant halmazát bizonyos rendbe összeállítani s a nyelvi tényekben az azoknak alapját képező *törvényeket* fölfedezni s meghatározni.

Ezen nyelvtan második kiadása 1822-ikben jelent meg. Ezt is, mint minden műveit, a szerző szenvedélyesen, a nélkül, hogy a kéziratot legalább egyszer újra elolvasná, mindjárt a nyomda számára dolgozta ki, úgy, hogy rendesen a szedőt csak egynéhány ivnyi kézirattal előzte meg. S így megtörtént, hogy a legfontosabb fölfedezésekre gyakran éppen az utolsó perczben tett szert. S mind ezen látszólagos könnyelműség mellett Grimm Jakab munkálkodása igen komoly s lelkesme-

retes volt. A kinyomatott iveket az általa — és méltán — igen tisztelt barátjához, Lachmannhoz küldözte, kinek megjegyzéseit azután utólagosan felhasználta, s ki őt csüggedő pillanataiban a munka folytatására ösztönözte s ennek hiányaira vonatkozó aggodalmait a lehető legbarátságosabb úton szétoszlatni iparkodott.

A harmadik kiadás egészen új alakban jelent meg, már latin betűkkel s nagy kezdő betűk nélkül, kivéve a körmondatok elejét és a tulajdonneveket; tehát egy oly írásmóddal, mely Németországban mai napság is két különböző táborba osztja, s meglehet még sokáig fogja osztani az írókat, míg talán végre ezen lényegtelen s tisztán csak külsőnek tekinthető kérdés is meg fog oldatni.

Azonban ezen kiadásnak tartalma, vagy — helyesebben mondva — tervezete is eltér azon kiadásoktól, melyek azt megelőzték. Ezen kiadásban egy alaposan átgondolt rendszerbe van összefoglalva a német történeti hangtan, mint a történeti nyelvtannak alapja, talpköve. Grimm Jakab, azon férfiú, a ki egykor az egész földgömb népeinek irodalmi termékeit szerette volna átölelni, a nyelv-nyomozás terén a legcsekélyebb apróságig, az egyszerű szóhangig jutott, hogy annak történeti törvényeit kikutassa s fogalmi alakba öltöztetve talán örök időkre megállapítsa.

Hanem tartanom kell attól, hogy visszaélnék a tekintetes Akadémia türelmével, ha ez alkalommal belebocsátkozni mernék ezen tan bővebb fejtegetésébe, mely fővonalaiban általánosan ismeretes s nemcsak Németországban az addigi nyelvtanokat lényegesen átalakította, hanem ezen a téren általában véve egy oly új irányt idézett elő, mely — mint akármiről hinni — nálunk már nemcsak az egyetemen, hanem a közélettanodákban is utat tört magának, s így közvetve saját hazai nyelvészetünk felvirágzását is hathatósan elő fogja mozdítani.

Azonban, hogy igazságosak legyünk, be kell vallanunk, hogy Grimm Jakab nyelvtana mai napig sok tekintetben már túlszárnyaltatott. Ő maga volt az, ki a vocalismust 1841-ik évben újra átdolgozta, bár ezen átdolgozásban kifejtett nézetei is azóta részben lényegesen módosítottak. Azon híres

hangváltózási törvény, melyet ő fűdezett fel s mely ezért mai nap is a nyelvtanokban jobbadán az ő neve alatt ismeretes, a physiologiának ugyan arra történt alkalmaztatása következtében, új derítő fényben részesült. Nézetei, melyek a név- és igező hajlítására vonatkoznak, az ind-germán összehasonlító nyelvészet vívmányai következtében, lényeges módosításokon mentek keresztül. Ide tartozik különösen az úgynevezett *Ablaut* című hangváltozás, melynek megfejtése még ma is a nyelvtudomány egyik nagyon fontos, de nyílt kérdését képezi, s melynek megoldását a tek. Akadémia engedelmevel bátor leszek a legközelebbi időben ugyanezen a helyen megkísérteni.

Azonban Grimm Jakab nemcsak a germán nyelvekkel foglalkozott, hanem kiterjesztette figyelmét a szláv nyelvekre is. Már Bécsben tanulmányozta a szerb nyelvet, kétségkívül Kopitar ösztönzésére. 1824-ben szivességből Vuk Stefanović iránt, lefordította ennek kis szerb nyelvtanát, a melyhez egy kitűnő bevezetést írt.

A román nyelvek legtöbbjeit már régóta ismervén a huszas évek közepén, adott alkalommal, még a provençait is megtanulta. Későbbben a finn nyelv vonta magára figyelmét, melylyel bővebben megismerkedvén, megírta igen becses értékelését a *finn eposzról*. Sőt még az épen felvirágzásnak induló ind tanulmányok sem maradtak előtte titokban, s hogy ezekből idővel a német nyelvtan is sok hasznot fog húzni, alapos meggyőződése volt.

A német nyelvtannal való foglalkozás Grimm Jakab legjobb férfi évein keresztül húzódik; mert a 32-ik és 55-ik életév közti időt tölti be, épügy, mint a költészet története vagy a mondák nyomozása fiatal korának egész erejét vette igénybe.

A nyelvtan negyedik kötete, s utolsó része, mely 1837-ben jelent meg, a *mondattant* tárgyalja. A munka végét Grimm Jakab nem írta meg. Midőn a harminczas évek végén a kiadó Grimmnek szabad választására bízta a kérdést: vajon a munkát be akarja-e fejezni, vagy pedig csak az eddig megjelenteket újra kiadatni? ő ez utóbbira határozta el magát. S így történt, hogy nyelvtana is egy — torso maradt. — —

Mindazonáltal Grimm minden művei közt, másutt is, nálunk is legismeretesebb s legelterjedtebb az ő német szótára. Az egész előszót kellene idéznem, ha ezen nagyszerű mű alap-tervét s berendezését akarnám jellemezni. Mégis nem mulaszt-hatom el ez alkalommal megjegyezni, hogy a mint ez oly gyakran történik az életben, e munka nem valamely belső szükségességgnek kifolyása, hanem egészen külső körülmé-nyeknek köszöni létét. Ha a Grimm testvéreket politikai okok-nál fogva Göttingából el nem űzik, akkor a német nemzetnek sem volna azon szótára, a melylyel jelenleg méltán büszkél-kedik.

S ezen kedvezőtlen körülmény meglátszik az egész mű-vön, daczára annak, hogy hasonló munkát alig tud felmutatni a világ-irodalom.

A Grimm-testvérek természete nem volt olyan, mint a milyenre szüksége van egy jó szótár-készítőnek. A szótárnak nincs, nem is lehet valódi tudományos alakja. A tudomány szükségképen rendszer, mely bizonyos, magából a tárgy lé-nyegéből folyó elvek szerint tagolt egészet képez.

Ellenben a szótárnál az á-b-czé esetleges sorrendje adja az anyag osztás-elvét. Továbbá a szótár célja gyakor-latí, holott a tudomány evvel nem gondol, s nem gondolt vele Grimm sem egész irodalmi működésének folyama alatt, mely nem oda irányult, hogy az egész anyagot halmozza egybe, ha-nem inkább oda, hogy az anyagi tüneményekben mutatkozó törvényeket nyomozza ki s határozza meg. A szótárnak egyik főkölléke az, hogy teljes legyen, azaz a nyelvanyagot kimerítse. S ehhez nem szükséges lángelműség, szellemiség vagy tu-dományosság, hanem csak kitartó vas-szorgalom. A szótár-ké-sztés valóságos napszámosi munka, s ezt látták Grimm test-vérek magok előtt már akkor, midőn a szótárhoz fogtak 's még inkább akkor, midőn az már folyamatban volt.

Mindamellett mondhatjuk, hogy a Grimm-féle szótárnak örök becse van. Meglehet hogy a legutóbbi három évszázad irányának alapos kutatása, de még inkább az összehasonlító nyelvészet eredményei sok hiányt fognak pótolni, sok módo-sítást eszközölni *abban* is, a mi nem hiányos. Azonban mind ez valószínűleg csak azon határokon belül fog történni, a

melyeket Grimm maga szabott ki s a melyeken változtatni a tudomány kára nélkül nem volna lehetséges.

A szótár első füzeté 1852-ik évben jelent meg, s rendkívüli tetszéssel fogadtatott, mely az aggastyán szerkesztőket arra ösztönözte, hogy nagyszerű vállalatukat fáradhatlan szorgalommal s valóban ifjúkori kitartással tovább folytassák. De már 1859-ik deczember 16-ikán a két buzgó munkás fiatalabbika a jobb életre szenderült, s őt követte 1863-iki szeptember 20-ikán Jakab is. A szótár egészen a »Fracht« szóhoz jutott; más kezek vették a félbeszakított munkát és folytatják — mondhatjuk — szerencsésen.

S evvel búcsút veszek Grimm Jakabtól, azon megnyugtató öntudattal, hogy magyar hazám önmagát is tisztelte meg akkor, midőn Grimm Jakabot az Akadémia külföldi tagjává megválasztotta. S azért szabad reménylenem, hogy ezen férfiú neve ma nem utoljára hangzott el ezen szent falak között, hanem olykor-olykor tisztelettel fog megemlítettetni még sokáig, s még azon időben is, a melyben az épen általunk elfoglalt helyeken már más nemzedékek fiai fognak ülni s a mely időben már hirtelen hamva sem lesz a világon annak sem, a ki életének kevés fénypontjai közé fogja számítani ezen pillanatot is, a melyben oly szerencsés volt, hogy Grimm Jakabról ily díszes körben értekezhetett.

- VII. Szám. Ujabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbéli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkájja 1582-ből. Második kiadás IV. Egy XVI. századbéli növényteni névtár XVII és XVIII. századbéli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Besenyei előtt) Toldy Ferencz r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 80 kr.
- VIII. Szám. A sémi magánhangzókrol és megjelölésök módjairól. Gr. Kun G é z a, lev. tagtól. 1872. 59 l. 38 kr.
- IX. Szám. Magyar szófejtetések. Szilády Áron l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr.
- X. Szám. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. Szénássy Sándor l. tagtól. 1872. 114 l. 70 kr.
- XI. Szám. A Defterekről. Szilády Áron lev. tagtól. 1872. 23. l. . . 20 kr.
- XII. Szám. Emlébeszéd Árvay Gergely felett. Szvorényi József lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 kr.

Harmadik kötet. 1872—1873.

- I. Szám. Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius satiráinak magyar-
rázói után. Brassai Sámuel r. tagtól. 1872. 109 l. 70 kr.
- II. Szám. Apáczai Cséri János Barcsai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a
magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. Szabó
Károly r. tagtól. 1872. 18. l. 12 kr.
- III. Szám. Emlébeszéd Bitnitz Lajos felett. Szabó Imre t. tagtól. 1872. 18. l. 12 kr.
- IV. Szám. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló Vádnai Ká-
roly l. tagtól. 1873. 64 l. 40 kr.
- V. Szám. Emlébeszéd Engel József felett. Finály Henrik l. tagtól.
1873. 16 l. 12 kr.
- VI. Szám. A finn költészetrol, tekintettel a magyar ősköltészetre. Barna
Ferdinánd l. tagtól. 1873. 135 l. 80 kr.

A m. tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

KALEVALA.

A FINNEK NEMZETIEPOSZA

Az eredetiből fordította

Barna Ferdinánd.

Ára 2 frt. 30 kr.

CHRESTOMATHIA FENNICA.

FINN OLVASMÁNYOK.

Szerkesztette

Hunfalvy Pál.

Ára 3 frt.

REGULY ANTAL
HAGYOMÁNYAI.

A vogul föld és nép.

Ára 4 frt.

Épen most jelent meg
a m. tud. Akadémia költségén

A

MAGYAR IGEIDÖK.

IRTA

SZARVAS GÁBOR.

TARTALMA:

Előszó. — Bevezetés. — I. szakasz: Milyen fogalom rejlik a magyar nyelv igealakjaiban. — Az irtalak, az irtalak, az irandalak, az irtvalalak, az irtvalalak, az irtifogalak. — II. szakasz: Jogosultak-e mind az újabb irodalomban divatozó igealakok? — III. szakasz: Az igeidők használata, a főidők, a viszonyos idők, észrevételek.

Ára 2 frt.